

צדיקים במיתתן קרויין חיים

לעילוי נשמת ינון בן ר' אברהם ושמרית יבדל"א יולים

הרב טוביה שלמה בר-אילן

בראשית כג, א-ב

וַיְהִי חַיֵּי שָׂרָה מֵאָה שָׁנָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה וְשֶׁבַע שָׁנִים
שְׁנֵי חַיֵּי שָׂרָה: וַתָּמָת שָׂרָה בְּקָרֵית אַרְבַּע הוּא חֶבְרוֹן
בְּאֶרֶץ כְּנָעַן וַיָּבֵא אַבְרָהָם לְסָפֵד לְשָׂרָה וּלְבַכְתָּהּ:

לועג לרש - חרף עושהו'

הכאב גדול, אחד מהחבורה שלנו, אחד מבית המדרש שלנו איננו, ואנחנו מזועזעים, מלאים מחשבות והרהורים, ועם זאת אנחנו מחזיקים במעוז התורה; התורה תדריך אותנו, היא תיתן לנו מנוח ונחמה.

מספרת הגמרא בברכות (יח, א):

רבי חייא ורבי יונתן הוו שקלי ואזלי בבית הקברות, הוה קשדיא תכלתא דרבי יונתן. אמר ליה רבי חייא: דלייה, כדי שלא יאמרו למחר באין אצלנו ועכשיו מחרפין אותנו. אמר ליה: ומי ידעי כולי האי? והא כתיב: והמתים אינם יודעים מאומה! אמר ליה: אם קרית - לא שנית, אם שנית - לא שלשת, אם שלשת - לא פירשו לך: כי החיים יודעים שימותו - אלו צדיקים שבמיתתן נקראו חיים.

רבי חייא ורבי יונתן הלכו ודיברו ביניהם בבית הקברות, הציצית של רבי יונתן התגלגלה על גבי הקברות, על כן אמר לו רבי חייא להרימה, שכן זה מעליב את המתים, זה מחרף אותם. הגמרא מתייחסת לפסוק "לעג לרש חרף עשהו" (משלי יז, ה). כאשר הולכים בציציות מגולות מול הקברות, הרי זה פוגע במתים ולועג להם, משום שאין להם אפשרות לקיים מצוות. התפלא רבי יונתן מהו העלבון הגדול, שהרי "המתים אינם יודעים מאומה", ופירש לו רבי חייא שצדיקים במיתתן נקראים חיים, ואם הם חיים אז הם ודאי יודעים את הנעשה.

החיים והמוות

כאשר אנחנו נמצאים בבית קברות אנו מרגישים לא בנוח, יש תחושה לא נעימה בבית הקברות, ובדרך כלל אנו נוטים למעט את הביקורים שלנו שם. מסיפור הגמרא נראה שרבי חייא ורבי יונתן אינם מפחדים כלל מבית הקברות. אדרבה, רבי חייא מתייחס אל המתים בטבעיות כאילו הם ממש נוכחים והם חלק מהמציאות הגלויה. הרב (עין איה' ברכות ג ד) נותן שני הסברים להתנהגותם של רבי חייא ורבי יונתן. ההסבר הראשון נובע מההבנה של רבי חייא ש"למחר באין אצלנו"; כאשר מודעים למוות, לסופיות של החיים, אפשר לכוון את המודעות הזו להבנה שהמוות הוא חלק ממעגל החיים. כיון שכך, המוות איננו דבר שמנותק מאתנו, ועל כן יש להתייחס למתים כאל חלק מהעולם הזה - עולם החיים.

ממשיך הרב ועולה קומה נוספת: "גם הורה בזה שהמושגים שאינם נתלים בחמרים, והם עונג לנפש בעוה"ז, ימצא זה העונג לנפש ג"כ בהפרדה מהגוף". אנחנו היינו חושבים שמה שקורה לאחר המוות הוא מנותק לגמרי מהחיים. אומר לנו הרב שהדברים שמתרחשים בעולם הזה, כאשר הם אינם תלויים בחומר והם עונג לנפש בעולם הזה - יש להם שייכות גם כן בעולם שלאחר המוות. ומפרט הרב בדבריו (שם):

והנה אחד מהדברים שנפש אדם ישר מתענגת עליהם היא אהבת רעים. וראוי להתבונן כי מציאת האהבה איננה תלויה בגוף ובמקורו, כי אם בהשגת הנפש את עצמה וזולתה ובהעריכה את יקרת ערך כל אחת לאמתתה.

יש חברויות שהבסיס שלהן הוא גשמי, טכני, מעין חברות במקרה. אבל חברות אמת זו חברות נפשית. יש שיתוף נפשי פנימי בין האנשים, והשיתוף הזה הוא נצחי - הוא לא נפסק, גם לא לאחר המוות. ממשיך הרב וכותב: "אם כן ראוי שלא לעשות דבר המפריע אהבת רעים לפי חקי האהבה". מסביר לנו הרב - מדוע אנו צריכים להקפיד שלא להעליב את המתים? מפני שעלבון זו התנהגות שאינה ראויה בין אדם לחברו, ולכן יש להתנהג באופן זה גם בקרב המתים. אין

ניתוק בינינו לבין המתים, אלא אדרבה – קיים חיבור מיוחד. אמנם ברמת החומר, הגוף מוטל באדמה ואין בינינו מפגש, אך ברמת הנפש יש מפגש. על כן יש לבטא את המפגש הזה, קודם כל, ברמה המעשית – לא להעליב את המתים, לא ללכת עם ציצית בבית הקברות, לא לנפנף מולם במצוות שאין ביכולתם לקיים.

כל זה ללמד לעצמינו השארת הנפש וכוחותיה, למען נוסף אומץ לעדן את כוחותיה בדברים שהם כבוד לנושאייהן לעד לעולם, שהם מושגי הטוב והיושר.

דברי חז"ל, אינם באו רק להמחיש את העובדה שהקשרים החברתיים ממשיכים גם לאחר המוות. חז"ל, על פי ביאורו של הרב, מלמדים אותנו שכאשר אנחנו משקיעים בעניינים הנפשיים, אנו למעשה משקיעים בדברים נצחיים. מותר ואף צריך לעיתים להשקיע בדברים הקשורים אל החומר, אין בזה פסול כל עוד זה נשאר בגדר ההלכה, אך עלינו להשקיע יותר בדברים הנפשיים, שהם טובים ונצחיים.

אם כן, למדנו שני עניינים מדברי הרב – האחד הוא לראות את המוות כחלק ממעגל החיים. 'הילודים למות והמתים להחיות' (משנה אבות ד, כב). והשני הוא, שהחיים ממשיכים במובן מסוים גם לאחר המוות, ועל כן צריך בעולם הזה לחזק את הרגשות היפים והראויים.

מפגש חי עם המתים

בדברי חז"ל מופיעה מספר פעמים התייחסות לכך שצדיקים במיתתם נקראים חיים. אחת ההתייחסויות מופיעה במסכת הנלמדת בבית מדרשנו, בבא בתרא. התייחסות זו אף מתקשרת לפרשת השבוע שלנו (בבא בתרא נח, א):

ר' בנאה הוה קא מציין מערתא, כי מטא למערתא דאברהם, אשכחיה לאליעזר עבד אברהם דקאי קמי בבא. א"ל: מאי קא עביד אברהם? א"ל: גאני בכנפה דשרה וקא מעיינא ליה ברישיה. א"ל, זיל אימא ליה: בנאה קאי אבבא. א"ל: ליעול, מידע ידיע דיצר בהאי עלמא ליכא. עייל, עיין ונפק. כי מטא למערתא דאדם הראשון, יצתה בת קול ואמרה: נסתכלת בדמות דיוקני, בדיוקני עצמה אל תסתכל. הא בעינא לצינוני מערתא! כמדת החיצונה כך מדת הפנימית. ולמ"ד שני בתים זו למעלה מזו, כמדת עליונה כך מדת התחתונה.

הגמרא מספרת על ר' בנאה שהיה מציין מערות קבורה, כדי שידעו הכוהנים היכן נמצאות המערות ויוכלו להיזהר שלא להיטמא. כשהגיע למערת המכפלה, אל מקום קבורתו של אברהם אבינו, הוא פגש באליעזר עבד אברהם שמנע ממנו להיכנס. כששאל ר' בנאה את אליעזר מה אברהם עושה בתוך המערה, השיב לו אליעזר שהוא יושב בקרב שרה, מניח את ראשו בחיקה, והיא מעיינת בשערות ראשו. ר' בנאה מבקש מאליעזר לברר לאברהם שהוא עומד בחוץ ורוצה להיכנס, ואומר לו אליעזר שייכנס, שהרי פה מדובר על עולם הבא, ואין יצר הרע שולט בעולם הבא.

את הגמרא הזאת יש ללמוד בעיון ולהבין לעומק מה מתואר בה, אך באופן פשוט חז"ל מתארים שאברהם ושרה ממש חיים בתוך המערה. התחושה הטבעית שלנו היא שבתוך מערת קבורה אין כלום, אך הגמרא פה מתארת לנו תיאור של חיים, וזה מקביל לסיפור שראינו בגמרא בברכות של רבי חייא ורבי יונתן, שם גם התייחסו למתים כאל חיים שאין להעליבם. המתים הם ממש חלק מהעולם, הם חלק מהחיים שלנו, ולכן יש בעצמם צד מסוים של חיות. כמובן שיש הבדל בין החיים למתים, ויש חשיבות יתירה לחיים, שהרי פיקוח נפש דוחה את כל התורה, אבל יש להפנים שהמוות הוא אינו מנותק מאתנו.

לקשר את הנפשות

אומר המשך חכמה (בראשית כא, יב):

כל אשר תאמר אליך שרה שמע בקולה. דע דהנפש של האדם הוא שכל נבדל, רק שלא נשתלם עד בואו לעולם, ואז נעשה הנבדל מחובר להמין ואחרי הפרד החומר, אז דבוק לנפש זולתו במה שהשתלם ממנו. וזה אינו מובן למי שדבוק בחומר.

השכל של האדם הוא נבדל, זו מציאות רוחנית. וכשמציאות רוחנית זו באה לעולם היא מתחברת למין לגוף, ומשתלמת – מתעלה על ידי חיבור זה. כאשר מתקיים חיבור נפשי בעולם הזה – נפש אחת 'השתלמה' מהשניה – חברים חיזקו זה את זה וקידמו זה את זה – החיבור הזה הוא נצחי. הוא ממשיך ונשאר גם לאחר שנפרד השכל הנבדל מהחומר. ממשיך המשך חכמה ומביא את דברי הגמרא: "כד שכיבנא ר' אושעיא נפיק לוותי, דמתריצנא מתניתין כוותיה" (ב"ק קיא, ב; ב"מ סב, ב). אומר רבא, שכאשר הוא ימות, ר' אושעיא יצא לקראתו משום שהוא מתרץ משניות לפי שיטתו של ר' אושעיא. מסביר המשך חכמה, שכוונת רבא היא, שעל ידי הלימוד בעולם הזה, נוצר קשר עמוק בנפשות הממשיך גם לאחר המוות. כשאדם לומד עם חברותא בישיבה, נוצרת נקודת חיבור נפשית, נצחית, נוצר קשר עמוק בין הנפשות, קשר רוחני א-להי, קשר של טוב, של נתינה וקבלה הדדית. קשר גשמי נפסק באיזושהו שלב, הוא סובב סביב נקודה

מאוד מסוימת, וברגע שנקודה זו כבר לא רלוונטית הקשר נפסק ונהיה חסר משמעות. קשר העוסק סביב עניינים רוחניים הוא קשר שנשאר לעד.

המשך חכמה ממשיך בדבריו ומסביר מהו העניין שרצתה הגמרא להגיד כאשר היא מתארת את שרה מעיינת בראשו של אברהם – אין הדברים כפשוטם כמובן, הגמרא מתארת את החיבור המיוחד שקיים בין שרה לאברהם, החיבור מתבטא בכך ששרה מכוונת את אברהם אבינו. היא אומרת לו לגרש את בן האמה. בלי שרה, אברהם לא היה יודע שזה הדבר הראוי לעשות, "כל אשר תאמר אליך שרה שמע בקלה" (בראשית כא, יב). זהו עניין עיונה של שרה בראשו של אברהם, החיבור הזה של אברהם ושרה הוא נצחי, וגם כשרבי בנאה מציין את הקברים מאות שנים לאחר מכן – הוא רואה את החיבור המיוחד בין אברהם ושרה.

לספד לשרה ולבכתה

בעולם הזה יש חיים ויש מוות, ויש חיים שאחרי המוות, וקיים חוט המקשר בין כל המצבים, והחוט הזה הוא הצדדים הרוחניים והנפשיים שבאדם. הגשמיות של האדם אכן נפסקת כשהוא מת, אך צדדיו הרוחניים הם נצחיים וקיימים עוד בעולם.

באחת משיחותיו¹ שואל הרבי מליובאוויטש מדוע נקראת הפרשה "חיי שרה", שהרי הפרשה איננה מדברת על חייה של שרה, אלא על מותה! מסביר הרבי מליובאוויטש שאמנם שרה מתה, אך רוחה של שרה חופפת את כל הפרשה שלנו, שרה עדיין מורגשת על אף לכתה. הדבר בא לידי ביטוי בכמה מוקדים בפרשה, אבל המוקד המרכזי הוא שכאשר יצחק מביא את רבקה, אומר הפסוק: "וַיְבָאָה יִצְחָק הָאֵלֶּלָה שָׂרָה אִמּוֹ" (בראשית כד, סז), שרה נוכחת פה, הנישואין עם רבקה מהווים המשך לשרה, הבאת רבקה אל האוהל גרם לכך שהאוהל חזר לתפקד, המפעל של שרה לא נפסק. בחומר שרה מתה, אבל המפעל ממשיך, ונשמטה עוד מאירה במציאות החיים, על כן בצדק נקראת הפרשה "חיי שרה" – אין אלו חיים חומרים, אלא חיים רוחניים ששזורים לאורך כל הפרשה.

בתחילת הפרשה מתארת התורה את מותה של שרה: "וַתָּמָת שָׂרָה בְקִרְיַת אַרְבֶּע הוּא חֶבְרוֹן בְּאֶרֶץ כְּנָעַן וַיְבֵא אַבְרָהָם לִסְפֹּד לְשָׂרָה וּלְבִכְתָּהּ" (שם כג, ב). אנשים רבים מתו בעולם מאז בריאת העולם, והתורה ציינה את מיתתם בצורה סתמית, כמו באשר למיתתו של אדם הראשון: "וַיְהִי כָּל יְמֵי אָדָם אֲשֶׁר חָי תִשַׁע מֵאוֹת שָׁנָה וְשָׁלְשִׁים שָׁנָה וַיָּמָת" (בראשית ה, ה). אך פה, במיתת שרה איננו, זו הפעם הראשונה שהמוות מקבל נפח, המוות מקבל התייחסות – אברהם סופד ובוכה על מותה של שרה.

לבכות על אדם שנפטר זה משהו טבעי ואנושי, כאשר אנחנו עומדים ח"ו מול המוות יש בנו זעזוע בסיסי ורגש טבעי של צער וגעגוע, ושל מחשבות על העתיד שהיה יכול להיות ונגדע. אלו דברים פשוטים וברורים ועל כן התורה לא מזכירה אותם. במיתת שרה התורה מציינת את ההספד והבכי מפני ש"צדיקים במיתתם נקראים חיים", כאשר אדם הולך בדרך ה', אז ממילא ההספד והבכי על פטירתו הוא בעל משמעות גדולה יותר, יש כאן בכי הרבה יותר עמוק. בהסתלקותו של עובד ה' מן העולם קיים צער עמוק יותר, המבטא את מה שהיה יכול להתממש בעולם מבחינה רוחנית אך לא התממש.

להמשיך את חייו של ינון ז"ל

כשאמו של ינון ז"ל הספידה אותו, היא סיפרה על ההפסד הגדול שנגרם לעם ישראל מהאסון הזה. יש כאן בכי וצער, אבל ההקשר הוא הרבה יותר משמעותי. הספד כזה הוא הרבה יותר משמעותי, מפני שדרכו ניתן ללמוד מדרכיו של ינון ולהמשיך את החיים שלו בתוכנו.

מדבריהם של המשך חכמה והרב קוק למדנו שכאשר אדם הדגיש בחייו את הצד החומרי, אז ההמשך שלו בעולם יהיה קטן יותר, לא יהיה ממש מה להמשיך, לא תהיה מורשת; הדברים החומריים שהוא עשה בחייו כבר אינם רלוונטיים לאחר מותו. לעומת זאת, כאשר אדם עשה טוב בעולם, פעל בתחומים הרוחניים של העולם, כמו ינון ז"ל, שחיוק את החבורה, ליכד אותה, השקיע בבית המדרש ודאג לסביבתו, אז אמנם הוא נפטר והוא איננו עוד בעולם, אך החיים הרוחניים שלו עוד קיימים בתוך כל אחד שפגש אותו. אצל כל אחד שהכיר את ינון, ממשיך ינון בתוכו ומוסיף ומשפיע בעולם.

¹ <https://www.biu.ac.il/JH/Parasha/sarah/bro.html>

כשאדם עושה דבר טוב, כשהוא מחייך, נותן כתף, דואג לזולת ומגדיל ראש, ברגע שהוא עושה את זה מכוח הפגישה עם ינון, אז ינון ממשיך לחיות, הוא ממשיך להיות קיים בתוכנו, ואלו הם חיים אמתיים, ואולי אפילו יותר משמעוטיים ואמתיים מאלו שהיו כשהוא חי בתוך החומר.

ועל דא תנינן צדיקא אף על גב דאתפטר מהאי עלמא לא אסתלק ולא אתאביד מכלהו עלמין דהא בכלהו עלמין אשתכח יתיר מחייו, דבחייו אשתכח בהאי עלמא בלחודוי ולבתר אשתכח בתלת עלמין וזמין לגבייהו

ועל זה שנינו: צדיק, אף על פי שנפטר מהעולם הזה, לא הסתלק ולא נאבד מכל העולמים, שהרי בכל העולמים נמצא יותר מ(אשר ב)חייו, משום שבחייו נמצא בעולם הזה לבד, ולאחר מכן נמצא בשלשה עולמות וזמין לגבם

(זוהר ג עא ב)

זו הנצחיות האמתית. כשאנחנו מאמינים בהישארות הנפש, היסוד לדבר הוא שאנחנו מאמינים שהטוב הוא נצחי. העניינים הגשמיים היו ואינם עוד, אך הצדדים הרוחניים, הצדדים הטובים, הקדושה והטהרה, הם נשארים לנצח.

על כל אחד מאתנו לקחת על עצמו משהו לפי מה שהוא הכיר ממידותיו של ינון ז"ל וליישם את זה, וכך להמשיך את חייו הרוחניים של ינון ז"ל. ולמעלה בקודש - אורם של אברהם ושרה מאיר עלינו, ואנחנו ממשיכים ללמוד מדרכיהם, זה עניינן של פרשות השבוע בהם אנו נמצאים. כאשר אנחנו פועלים במציאות מכוח מידותיהם של האבות והאימהות, אנו ממשיכים את השושלת, ומשאירים אותם בחיים גם בימינו, ועד העתיד לבוא, בתחיית המתים במהרה בימינו.

מידי שבוע ביום שני מתקיימת בביהמ"ד של "ישיבת הגולן" שיחה כללית, העוסקת בתורת המידות ובנפש האדם, חיזוק בלימוד תורה ועבודת ה'. להבדיל משיעורי האמונה העוסקים בעיונים מהותיים וכלליים מתורת מרן הרב וכתבי ראשונים, שיחה זו הינה בעלת גוון מוסרי, ועניינה בהדרכות רוחניות, הנגזרות מן המבט האמוני, ושופכות אור על דרכי הרוחניות של בן תורה בדרגה.

עריכה: חגי מיכליס | **תמלול:** דולב סופר ומשה פילד | **אינטרנט:** יקיר ליטמנוביץ' ונוה רזי | **צילום:** יאיר רחמני ואביאל ביטנסקי | **הפצה:** דביר בן ישר